

*ezt a — vizsgánál bizonyára szokatlan — fordulatot nagyon barátságosan fogadta s csupán azt jegyezte meg, hogy nem kíván vitába bocsátkozni a különböző felfogásokról, de megelégszik azzal, hogy én, amint arról éppen meggyőződött, a dolgot alaposan tanulmányoztam. Jeles bizonyítványt állított ki számomra.*⁴

Egészen másféle szemszögből idézte fel pesti jogi kari tanulmányait Ioan Slavici (1848-1925), erdélyi születésű romániai író. *„Nemigen volt olyan professzor, akinek az előadásait szívesen hallgattam volna. Közülük egy volt, az is egy szimpatikus zsidó ember, aki jól beszélt magyarul. A többiek: Hoffman, Kautz, Wenzel oly rosszul adtak elő magyarul, hogy úgyszólván szégyelltem magam hallgatni őket. Véleményem szerint inkább valamelyik német egyetemen lett volna a helyük, és őszintén sajnáltam magyar diáktársaimat, akik csodálkozva vették tudomásul, hogy németeknek kell magyarul előadniuk. Nem látták, hogy az idegenek, akiket arra kényszerítenek, hogy a nemzetük életében részt vegyenek, nyelvüket rontják meg és művelődésük értékeit ássák alá. Mindennek következménye az volt, hogy a hallgatókat nem érdekelte, hogy mi történik az egyetemen és idejüket sörözőkben, kávéházakban kártyázva, politikai disputákkal töltötték el.*⁵ Ioan Slavici sorai olvastán leginkább az tűnik meglepőnek, hogy évtizedekkel a magyar nyelvű egyetemi oktatás kötelezővé tétele után a pesti jogászprofesszorok egy része – az országgyűlési képviselőként is tevékenykedő Hoffmann Pál és Kautz Gyula, valamint a szászországi születésű Wenzel Gusztáv – rosszul adott elő magyar nyelven, amit a visszaemlékezés szerzője felettébb visszásnak tarthatott.

A következő generációhoz tartozó szerzők közül mindenekelőtt a jogi pályán utóbb nem buzgólkodó Herczeg Ferenc (1863-1954), valamint Polner Ödön (1865-1961) közjogász-professzor, Lukács György (1865-1950) kultuszminiszter és Szász Károly (1865-1950) képviselőházi elnök visszaemlékezéseiből szeretnék néhány jellemző részletet kiemelni.

Herczeg Ferenc 1933-ban sajtó alá rendezett emlékirataiban töredelmesen bevallotta, hogy a jogtudomány eleinte közömbösen hagyta, utóbb a stúdiumok könyörtelen szárazsága és a meghatározások kihegyezett szabatossága kifejezetten el is riasztotta a jogtudománytól.⁶ A professzorok kvalitásait elismerte ugyan, de a hallgatók iránti elkötelezettség hiánya miatt egyáltalán nem volt elragadtatva tőlük. *„A tanáraink semmiféle közösséget nem tartottak velünk. Volt miniszterek, mint Kerkápoly (Károly), és leendőek, mint Szilágyi Dezső, csillagok magasságában ragyogtak az ifjúság feje fölött. Fényes elmék, tudós emberek voltak, de nem tanítók. A fiúk teljesen magukra voltak hagyatva. Sem az egyetem tanácsa, sem a főváros, sem az állam nem törődött a magánéletükkel.*⁷ Herczeg Ferenc számára ugyanakkor emlékezetes maradt az első alapvizsga letétele, mert jogtörténetből Wenzel Gusztávot kapta cenzorként, miközben korábban *Hajnik Imre* professzor jogtörténeti előadásait hallgatta. Márpedig köztudomású volt, hogy az „*öreg úr*”, mármint Wenzel professzor, *„úgy bánik el Hajnik tanítványaival, mint Heródes király a kisdedekkel.*⁸ Az aggodalom azonban ezúttal feleslegesnek bizonyult, hiszen Herczeg Ferenc sikerrel abszolválta az első alapvizsgát.

4 Apponyi Albert: Élmények és emlékek. Sajtó alá rendezte: Jánoky-Madocsány Sarolta. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1933. 57-58. o.

5 Ioan Slavici: A világ, amelyben éltem. Fordította: Dávid Gyula. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1980. 92-93. o.

6 Herczeg Ferenc: Emlékezései. A Várhegy. Budapest, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., 1933. 172. o.

7 Uo. 166-167. o.

8 Uo. 196-198. o.

A posztumusz megjelenő visszaemlékezésekben az egyetemi tanulmányait részletező megörökítő Polner Ödön annak idején úgy döntött, hogy jogtörténetet nem a nagyon kedves és a diákjaival tréfálgató Wenzel Gusztávnál, hanem az összehasonlító jogtörténet oktatását európai szintre emelő Hajnik Imrénél fogja hallgatni, mert Wenzel óráiból a hallgatóság „*egész komédiát csinált.*”⁹ Igen ám, csak hogy az első alapvizsga idején Herczeg Ferenchez hasonlóan Polner Ödön is attól tartott, hogy Hajnik-tanítványként esélye sem lehet, amennyiben Wenzel professzor a vizsgabizottság tagjai közé kerül, mert az a hír járta, „*hogy aki nem őt hallgatta, azt elbuktatta.*” Végül, egy szerencsés véletlen miatt – Wenzel Gusztáv fiának ugyanannál a bizottságnál kellett vizsgáznia – Kautz Gyula tette fel a jogtörténeti kérdéseket Wenzel Gusztáv helyett, aminek köszönhetően Polner Ödön kitüntetéssel tette le az első alapvizsgát.¹⁰

Polner Ödön elismeréssel írt Pulszky Ágostnak, a jogbölcselet professzorának innovatív szellemiségéről és angolszász orientációjáról, mint aki az addig uralkodó észjogi iránnyal szemben a spenceri evolucionista fejlődési elmélet híveként oktatta tárgyát, de azt is megjegyezte, hogy beszédhibáján kívül szóban is és írásban is kedvelte a rettenetesen hosszú, nehezen követhető körmondatokat.¹¹ Lukács György, a dualista korszak egykori kultuszminisztere, 1936-ban megjelenő visszaemlékezéseiben őszinte csodálattal adózott Pulszky professzor „*szinte korlátlan ismeretbőségének*”, de nyomasztólag hatott rá „*rettenően bonyolult és cikornyás beszédszerkezete*”, valamint „*véget nem érő mérföldhosszú körmondatai, amelyek csillogtatták ugyan az ismeretek egymásra toluló rengeteg halmazátát, de laza összefüggésükön nem vonult végig egységes gondolatirány.*” Miközben Pulszky Ágost „*nyakra-főre*” buktatta a hallgatókat, a büntetőjog és jogbölcselet szelíd lelkű professzora Schnierer Aladár annyira megsajnálta az általa megbuktatott felkészületlen hallgatót, hogy a pedellussal hívatta vissza az addigra már eltávozott vizsgázót, akit megleckézett ugyan, de végül átengedett a vizsgán.¹² Szász Károly, a dualizmuskori képviselőház utolsó házelnöke memoárjában szintén feltűnt Pulszky Ágost alakja. Véget nem érő definíciói azonban – miként a jogi személyről szóló, egyetlen mondatba gyömöszölt mintegy ötven soros meghatározása – „*közbeszédnek és közrémületnek*” voltak tárgyai akkoriban a jogász kávéházakban.¹³ Nagy megkönnyebbüléssel vette tudomásul joghallgató korában Viczián István (1874-1959), Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye majdani főispánja, a nagy tudós hírében álló „*Pulszky Gusztai*” államtitkári kinevezését, mert ennek köszönhetően nem kellett megtanulnia „*kézikönyvének tekervényes, hosszú körmondatait*”.¹⁴

A korabeli levelezések szintén megörökítették Pulszky Ágost nehezen követhető tudományát, amint ezt Bartl Aladár budapesti joghallgató 1892. szeptember 22-i Somló Bódog, kolozsvári joghallgatóhoz – a jogbölcselet leendő professzorához – intézett beszámolója is alátámasztja. „*Előadása szép és olyan mély tudományú, hogy a legnagyobb vigyázat mel-*

9 Polner Ödön: Emlékeim (Nagyapától). Budapest, Corner, 2008. 85-86. o. A Polnernél valamelyest fiatalabb Harrer Ferenc visszaemlékezései szerint Hajnik Imre kellemetlen, rikácsoló hangon tartotta a vaslogikájú egyetemes európai jogtörténeti előadásokat. Lásd Egy magyar polgár élete I. Budapest, Gondolat Kiadó, 1968. 42. o.

10 Uo. 88. o.

11 Uo. 90. o.

12 Lukács György: Életem és kortársaim I. Budapest, Pantheon Kiadás, 1936. 30. o.

13 Szász Károly: Emlékek. Budapest, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata Rt., 1925. 19. o.

14 Viczián István: Életem és korom. Pest vármegye főispánjának emlékiratai. Sajtó alá rendezte: Ablonczy Balázs. Szentedre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága – Ferenczy Múzeum, 2007. 27. o.